

В І Д Г У К
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
МАТВЄСВОЇ Ольги Олександрівни
на дисертацію **ЯРЕМЕНКА Леоніда Михайловича** на тему «**Педагогічна спадщина Антоніо Сальєрі в контексті становлення європейської мистецької освіти (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)**»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок з галузевими науковими програмами. Концепція розвитку української освіти та виховання націлена на всебічний і професійний розвиток особистості. Тож зрозумілим стає той факт, чому саме проблема становлення європейської освіти є одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогіки, що декларовані у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших нормативних документах загальнодержавного та регіонального значення. Все це пояснюється тим, що на сучасному етапі розвитку європейської цивілізації, коли суспільство відчуває гостру потребу у відновленні духовних і моральних цінностей, консерваторська освітня парадигма, основи якої були закладені Антоніо Сальєрі, набуває особливого значення.

З огляду на це і, зважаючи на обґрунтовані автором наукового дослідження мистецько-педагогічні суперечності, на підвищену увагу заслуговує досвід кінця XVIII – першої половини XIX ст. – перехідної епохи від приватної до професійної музичної освіти. Тож актуальність теми реальна, переконлива й не викликає сумнівів.

Дисертаційна робота виконана в межах теми «Музичне мистецтво сучасності: історичний, теоретичний та практичний вектори дослідження» (державний реєстраційний номер: 0119U100598) науково-дослідної роботи кафедри музичного мистецтва та хореографії ДЗ «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка». Тему дисертаційної праці затверджено вченою радою Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 26.11.2021 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Варто констатувати, що всі дефініції поняттєво-категоріального апарату дисертації чітко сформульовані, виразно виявляється їхня теоретична доцільність та взаємозумовленість зв'язків і залежностей. Це дозволило дослідникові виконати самостійну наукову роботу, яка має теоретичну й практичну цінність.

Аналіз структури дисертації свідчить, що вона побудована логічно та спрямована на послідовне розв'язання поставлених наукових завдань. Виконуючи кожне з них, автор чітко дотримувався принципів науковості, об'єктивності, доказовості, історичного детермінізму, єдності теорії і практики.

Відповідно до мети дисертантом використано адекватний комплекс сучасних методів дослідження: ретроспективного, термінологічної селекції, реконструкції, джерелознавчої критики, хронологічного та біографічного методів, змістовно-порівняльного методу – для виявлення достовірності інформації на основі порівняння першоджерел, наукових статей і наукових праць. Л.М. Яременком переконливо обґрунтовано призначення методів, що дозволяє зрозуміти логіку наукової роботи.

На особливу увагу й належну оцінку заслуговує широка джерельна база дослідження, що складається 197 наукових праць (серед них 127 іноземних) і 27 архівних джерел. Автором опрацьовано фонди Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ф. 4, 219, 326, 230, 443, 616, 773, 822, 1120, 1136), а також статті з Інтернет-архіву старих газет (14) («Нове українське слово», «Лубенський вісник», «Шляхи мистецтва», «Глобус», «Вечірній Київ»).

Ґрунтовному розкриттю теми сприяли використані Л.М. Яременком епістолярні джерела рубежу XVIII – XIX століть і першої половини XIX століття: «Листи Н. Паганіні до Муціо Клементі», «Листи Л. Бетховена»,

«Листи Рени Шерешевської до Люки Дебарга», «Лист Антоніо Сальєрі до нащадків», «Листи В. Гете до Шарлотти фон Штайн»; щоденники і мемуари: «Щоденник Бетховена. 1812-1818 pp.» («Beethovens Tagebuch, 1812-1818»), «Щоденник» Франца Шуберта, («Tagebuch von Franz Schubert. 1820») «Життя Франца Шуберта в документах» («Das Leben Franz Schuberts in Dokumenten», 1963 p.), «Архіви генеалогічних досліджень» («Antonio Salieri, Prima la Musica, poi le parole, Klavierauszug, B. Schott's Söhne, O.J.», 1972 p.), «Мемуари» Камілло Вальцеля («Erinnerungen» von Camillo Walzel: Deutsche Biographische Enzyklopädie (DBE, 1890 p.).

Позитивне враження справляє те, що здійснений у дисертації аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел з проблеми не обмежується працями педагогів, філософів, істориків, але й охоплює міркування громадських діячів, композиторів, музичних критиків, публіцистів. Спостерігаються постійні посилання й звернення автора до наукової та мемуарної літератури впродовж усього змісту дисертації. Це забезпечує достовірність узагальнень і висновків, зроблених у дослідженні.

Уважаємо вмотивованим визначення хронологічних меж дослідження, що охоплюють 1766 – 1823 pp. Нижня межа – 1766 p. – пов'язана з прибуттям А. Сальєрі разом зі своїм учителем Ф.Л. Гасманом до Відня і написанням ним першої опери «Весталка» (початок композиторсько-педагогічного етапу). Верхня межа – 1823 p. – обумовлюється завершенням активної педагогічної роботи (останній рік консерваторсько-шкільного педагогічного етапу) після чого послідували хвороба і смерть А. Сальєрі. Педагогічну спадщину також досліджено через роботу Маестро зі своїми учнями, в основному не виходячи за межі його життя. Виняток складає лише останній учень А. Сальєрі – Ференц Ліст (Дис., с. 19).

Не викликають сумнівів обґрунтовані дисертантом етапи педагогічної діяльності Антоніо Сальєрі. Дотримуючись розроблених критеріїв, Л.М. Яременко детально проаналізував основні етапи його педагогічної творчості: композиторсько-педагогічний (1766–1788 pp.), приватно-

викладацький (1788 р. – 1813 рр.), консерваторсько-шкільний педагогічний (1813 – 1823 рр.).

Науково-теоретичне значення мають виокремленні чинники у параграфі 2.3 «Педагогічні ідеї, основоположні принципи та виконавська практика в педагогічній школі Антоніо Сальєрі», де доведено, що новаторські ідеї та принципи Маєстро відрізнялися від його попередників тим, що увібрали до себе педагогічні напрацювання минулого (теоретичні міркування й методичні розробки) й узагальнили попередній викладацький досвід і виявили наявність педагогічної практики в творчій спадщині Антоніо Сальєрі: детальна робота над аріями з опер, що готувалися до постановки, постійна робота учня-вокаліста з хором, а майбутніх композиторів із симфонічним оркестром у межах занять А. Сальєрі практично виконувала функцію оперно-сценічної та оркестрово-виконавської практики. Тож витoki сучасних виробничих практик беруть свій початок у спадщині Антоніо Сальєрі (Дис., с. 94).

До суттєвих теоретичних здобутків дослідження, які стали свідченням значної аналітичної роботи дисертанта, слід віднести:

– визначення комплексу трансформаційних змін у вищій музичній освіті Європи; виявлення передумов відкриття консерваторій: по-перше, підґрунтям для світської музичної освіти слугували церковні школи-метризи; по-друге, це італійські війни, внаслідок яких залишилося багато дітей-сиріт, для яких держава відкрила спеціалізовані школи-притулки – консерваторії (від лат. – охороняю, приховую)

– було показано що в сучасній площині «поліпедагогічної взаємодії» (роботи зі студентським колективом кількох викладачів) для музикантів головною проблемою є, коли зі студентським хором чи оркестром працюють кілька викладачів. У такій ситуації обов'язково виникають певні соціально-психологічні дилеми – проблема психологічної сумісності педагогів (психофізіологічна, індивідуально-особистісна, дидактична) проблема сумісності їхніх методик і стилів викладання, проблема взаємодії цих педагогів із цим колективом і між собою. Було показано оптимальні шляхи, що

вимагають моральної готовності й моральної відповідальності викладача до «суб'єкт-суб'єктної» та «суб'єкт-об'єкт-суб'єктно» взаємодій. У контексті діадичних і фронтальних взаємин викладача та учнів було доведено, що Антоніо Сальєрі вмів встановити стало-позитивні відносини зі студентами, швидше й простіше завойовував авторитет, викликав симпатію і навіть любов з боку студентів, бажання наслідувати його, вважати його для себе зразком;

– було виявлено, що Антоніо Сальєрі залишив після себе не лише величезну музичну спадщину, а й значну кількість талановитих і геніальних учнів, серед яких можна назвати таких значущих композиторів та музикантів, як Людвіг ван Бетховен, Ференц Ліст, Франц Шуберт, Карл Черні, Луїджі Керубіні, Ян Непомук Гуммель, Джакомо Меєрбер, Ігнац Мошелес, Франц Ксавер Зюсмайр, Йозеф Вайгль, Петер фон Вінтер і, нарешті, молодший син Моцарта Франц Ксавер Вольфганг Моцарт.

Таким чином, детальна і змістовна інтерпретація теоретичних положень, оптимальне розв'язання поставлених завдань дозволили Л.М. Яременку зробити власний внесок у розвиток історико-педагогічної науки.

Наукова новизна одержаних результатів. Успішне розв'язання поставлених завдань дозволило Л.М. Яременку зробити власний внесок до історико-педагогічного знання, забезпечити наукову новизну дослідження, яка полягає у тому, що автором уперше: визначено основні напрями вивчення педагогічної спадщини Антоніо Сальєрі та методологічні підходи вивчення проблеми; проаналізовано трансформаційні зміни у вищій музичній освіті Європи від неаполітанських консерваторій до Віденської; з'ясовано вплив видатних учителів-музикантів (Ф.Л. Гассмана та К.В. Глюка) на формування педагогічної школи Антоніо Сальєрі; виділено етапи педагогічної діяльності Антоніо Сальєрі; обґрунтовано педагогічні ідеї та основоположні принципи Антоніо Сальєрі; доведено вплив композиторсько-педагогічної, вокально-педагогічної та музично-текстологічної спадщини Антоніо Сальєрі на розвиток європейської мистецької освіти наступних століть на прикладі педагогічної діяльності Маєстро з Л. Бетховеном, Й.Н. Гумеллем, Ф. Франчетті, Ф. Лістом;

удосконалено уявлення про цілісну педагогічну спадщину Антоніо Сальєрі, що складалася з композиторсько-педагогічного, вокально-педагогічного та музично-текстологічного складників і педагогічних напрацювань його учнів; подальшого розвитку набули тлумачення понять «поліпедагогічний освітній принцип», спадковість «лістовської музичної термінології», «трансформаційні зміни в музичній освіті ХІХ століття», положення про педагогічну спадщину Антоніо Сальєрі та її дієвість на сучасному етапі; до наукового обігу введені маловідомі епістолярні та документальні джерела.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дисертації відображено в 15 публікаціях, із них – 2 навчальних посібника, 3 публікації у фахових виданнях, 1 публікація в зарубіжному виданні, 2 статті надруковані в наукометричних виданнях, 1 – в іноземному виданні, 8 публікацій у збірниках матеріалів конференцій різних рівнів.

Практичне значення дисертації. Особливо цінним для практики, на нашу думку, є те, що теоретичні результати й висновки дослідження упроваджено в освітній процес Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/142 від 31.05.2023 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/598 від 08.06.2023 р.), (Київського національного університету культури і мистецтв (довідка № 1164/02 від 25.05.2023 р.), Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського (довідка № 60 від 30.05.2023 р.), Павлоградської загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів №9 (довідка № 60-2 від 23.05.2023 р.), Диканської гімназії імені М. В. Гоголя (довідка № 815 від 22.05.2023 р.)

Отже, отримані Л.М. Яременком результати є достовірними й переконливими. Вони характеризуються науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю.

За ступенем вірогідності й достовірності результатів, високого рівня обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, дисертація має вагомe наукове і практичне значення,

що підтверджено апробацією і впровадженням результатів дослідження у навчально-виховний процес закладів середньої та вищої школи, а також закладів післядипломної педагогічної освіти.

Мова і стиль дисертації. Дисертація написана грамотно, державною мовою. Отримані результати дослідження викладені у доступному для фахівців вигляді. Текст дисертації оформлений згідно з чинними вимогами МОН України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи рецензовану наукову працю, відзначаючи її теоретичну й практичну значущість та наголошуючи на позитивних аспектах, дозволимо висловити деякі побажання й зауваження, які мають дискусійний характер:

1. У Вступі автором визначено суперечності, що наявні у сучасній педагогічній теорії та практиці щодо педагогічної спадщини Антоніо Сальєрі в контексті становлення європейської мистецької освіти (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Вважаємо, необхідно було конкретизувати та підкреслити, які завдання дослідження спрямовані на подолання суперечностей і як вони були розв’язані у роботі.

2. У першому розділі праці, розкриваючи теоретико-методологічні засади дослідження педагогічної спадщини Антоніо Сальєрі автором визначено низку наукових підходів. На нашу думку, було б доцільним виокремити наукові принципи які стали основою аналізу педагогічної спадщини композитора.

3. У другому розділі (с. 82), автор виокремлює етапи педагогічної діяльності Антоніо Сальєрі. На нашу думку, робота набула б досконалості, якби етапи педагогічної діяльності були структуровані відповідно до виділених критеріїв.

4. У другому розділі надано творчий портрет Й.Н. Гуммеля в контексті педагогічної спадщини Антоніо Сальєрі де визначено дисципліни за якими навчався Й. Н. Гуммель (с. 140). На наш погляд, у роботі доцільно було б розглянути спадщину композитора у сфері вокального мистецтва, оскільки дисципліни вокального спрямування у його підготовці займали значне місце та

досить велике місце у спадщині композитора займає оперний жанр (опери та зінгшпілі, кантати, пісні).

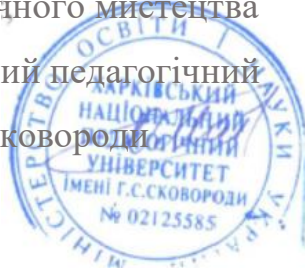
Проте висловленні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку результатів представленої роботи.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна праця Л.М. Яременко «Педагогічна спадщина Антоніо Сальєрі в контексті становлення європейської мистецької освіти (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, яке виконано за актуальною темою з використанням адекватних методів наукового пошуку. Дисертація містить науково обґрунтовані результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, достатньо повно оприлюднені в наукових працях та свідчать про особистий внесок здобувача в науку. Робота відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки та вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та п.10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022), а Л.М. Яременко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Ольга МАТВЕЄВА

Підпис тов. Матвеевой Ольги
Засвідчується авт. затв.